

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЯ МАС

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять і самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 Політологія

ОДЕСА
ОНУ
2025

УДК 316.6:316.454.3(072)
П863

Укладач:

Л. В. Полещук, доктор філософії з психології, доцент кафедри соціальної психології факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

О. І. Кононенко, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Т. П. Чернявська, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою факультету психології та соціальної роботи
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 5 від 19 березня 2025 р.*

П863 **Психологія** мас [Електронний ресурс] : електрон. метод. рек. до
практ. занять і самост. роботи для здобувачів першого (бакалавр.) рівня
вищ. освіти спец. 052 Політологія / уклад. Л. В. Полещук. – Одеса : Одес.
нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2025. – 63 с. – 0,9 МБ.

*Методичні рекомендації розроблені для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 052 Політологія для опанування матеріалу при
підготовці до практичних занять, оформленні робіт при самостійному виконанні
завдань.*

УДК 316.6:316.454.3(072)

ЗМІСТ

Загальні відомості	4
Зміст навчальної дисципліни	6
Методичні рекомендації здобувачам з вивчення курсу «Психологія мас»	16
Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на лекційних заняттях	16
Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на семінарських заняттях	17
Плани семінарських занять	18
Методичні рекомендації здобувачам під час самостійної роботи	53
Методичні вказівки здобувачам до написання рефератів	55
Методичні вказівки здобувачам до написання есе	56
Методичні рекомендації щодо проведення підсумкового контролю з дисципліни «Психологія мас»	56
Питання для підсумкового контролю	59
Рекомендована література до курсу	60

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Методичні рекомендації з курсу «Психологія мас» розроблені на кафедрі соціальної психології ОНУ імені І. І. Мечникова на основі освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти (бакалаврський рівень) відповідно до навчального плану для спеціальності 052 Політологія. Згідно з навчальним планом «Психологія мас» є вибірковою дисципліною і її вивчення здійснюється на 2-му курсі навчання здобувачів першого рівня вищої освіти (бакалаврський рівень).

Актуальність даного курсу

Курс «Психологія мас» надзвичайно актуальний для студентів спеціальності 052 Політологія, адже сучасні політичні процеси неможливо осягнути без глибокого розуміння механізмів колективної поведінки. Аналіз реакції суспільства на політичні події, розуміння явищ політичної мобілізації, революцій, впливу масових медіа, соціальних мереж на формування політичних поглядів, – все це потребує знань про психологію мас. Розуміння емоційного стану, динаміки взаємодії та колективних рішень дозволяє політологам ефективно аналізувати політичні події, прогнозувати наслідки політичних рішень та розробляти стратегії впливу на громадську думку.

У сучасному світі, де інформаційні потоки стають дедалі інтенсивнішими, а соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні громадської думки, курс «Психологія мас» стає незамінним інструментом для політологів. Основним запобіжником для успішної політичної діяльності та захисту інформаційного простору є вміння аналізувати інформацію, виявляти приховані маніпуляції та усвідомлювати, як соціальні мережі й онлайн-платформи формують колективну думку.

Вивчення психології мас також дає студентам можливість зрозуміти глибинні причини соціальних та політичних конфліктів. Курс розкриває, як страх, надія, ненависть та інші емоції можуть використовуватись для маніпулювання масами та розпалювання ворожнечі. Розуміння цих механізмів дозволяє здобувачам розробляти стратегії для мирного врегулювання конфліктів, сприяти соціальній згуртованості та захищати демократичні цінності. Крім того, вивчення поведінки мас у кризових ситуаціях допоможе студентам розробити практичні навички для управління ризиками та підтримки стабільності в суспільстві.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності формування, функціонування та розвитку масових психологічних явищ у суспільстві, психологічні механізми впливу на масову свідомість та поведінку, особливості психології різних видів мас (натовп, публіка, аудиторія, соціальні

мережі), взаємозв'язок між психологією мас та політичними, соціальними та економічними процесами, інструменти та методи аналізу масової свідомості та поведінки, а також етичні аспекти впливу на масову свідомість.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу. Дисципліна «Психологія мас» відноситься до вибіркової дисципліни підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти (бакалаврський рівень). Дисципліна базується безпосередньо на знаннях та навичках з загальної психології, психології особистості, соціальної психології, політології, соціології та інших.

Мета вивчення курсу: ознайомлення здобувачів із теорією масової поведінки для розвитку і підвищення компетентності особистості у професійній діяльності.

Завдання курсу: аналізувати різноманітні явища та процеси, пов'язані із проявами психології мас, з'ясувати їхні причини й можливі наслідки та аргументовано обстоювати свої світогляди та громадські позиції.

В результаті вивчення цієї дисципліни здобувач повинен:

знати:

- основи психології мас, масової поведінки, масових настроїв та явищ;
- механізми масової свідомості та способи управління психологією мас;
- принципи дезінформації і маніпуляції масовою свідомістю та ефективні модулі протидії масово-інформаційним впливам.

вміти:

- застосовувати знання, уміння та навички для виконання професійних завдань, зокрема для ведення полеміки в засобах масової інформації, планування публічних дебатів, диспутів, прес-конференцій, «круглих столів», презентацій.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЇ МАС

Лекційний матеріал

Тема 1. «Психологія мас» як навчальна дисципліна

План

1. Загальна характеристика курсу «Психологія мас.
2. Взаємозв'язки з іншими навчальними дисциплінами.
3. Основні поняття курсу.

Наукові підходи до теорії мас, натовпу, взаємодії маси та еліти, маси і лідера, мас в аспекті культурної інтеграції, медіапсихології, соціальних комунікацій, масових настроїв (зокрема політичних) та масових рухів.

В рамках курсу «Психологія мас» планується всебічне вивчення наукових підходів до теорії мас та натовпу. Особлива увага приділятиметься аналізу взаємодії маси та еліти, маси та лідера, а також розгляду масових явищ в аспекті культурної інтеграції, медіапсихології, соціальних комунікацій та масових настроїв, зокрема політичних, а також масових рухів.

Водночас курс ставить за мету надати студентам глибоке розуміння основ психології мас, масової поведінки, масових настроїв та відповідних явищ. Передбачається формування навичок аналізу та критичної оцінки масової поведінки в різноманітних контекстах, а також здатність розпізнавати моделі масово-інформаційних впливів на підсвідомість.

Взаємозв'язок із соціологією, політологією, комунікаціями, соціальною психологією та історією. Психологія мас, як міждисциплінарна галузь, вивчає маси, натовпи, публіку, соціальні рухи, онлайн-спільноти, використовуючи інструменти різних наук.

Основні поняття курсу: натовп, маси, масова психологія, масова свідомість, несвідоме (індивідуальне та колективне), архетипи, масові настрої, масові рухи, масова поведінка, масові психічні явища, масова комунікація. Види мас.

Тема 2. Виникнення та становлення соціальної психології як науки

План

1. Концептуальні інтерпретації поняття «маси».
2. Різновиди мас.
3. Франко-італійська наукова школа психології мас.
4. Психоаналітична теорія мас.
5. Інтерпретації мас в теоріях елітології.
6. Масова поведінка.

Підходи до визначення «маса». Масова свідомість та її характеристики. Психологічні стани, що виникають у масі. Маса як соціально-психологічний та політичний феномен: історія та сучасність проблеми.

Основні види мас: натовп, публіка, аудиторія, соціальні рухи. Класифікація мас за різними критеріями: великі та малі, стійкі та нестійкі, згруповані та незгруповані, контактні та неконтактні, спонтанні та організовані, соціально однорідні та неоднорідні. Стихійні та штучні маси: особливості формування та функціонування. Натовп як тимчасове і неорганізоване зібрання людей. Зібрана та незібрана публіка.

Габріель Тард: імітація як основний механізм соціальної поведінки, роль лідерів у масових процесах. Спіціон Сігеле: кримінальний натовп, психологія натовпу в умовах соціальних конфліктів. Гюстав Лебон: теорія «психологічної єдності» натовпу, знеособлення, навіюваність, ірраціональність. Критичний аналіз теорій Лебона.

Зигмунд Фройд: маса як повернення до первісних форм організації, роль лідера як заміника батьківської фігури. Два типи мас за Фрейдом: короткочасні та стійкі. Еріх Фромм: психологічні передумови тоталітаризму та масової підтримки авторитарних режимів. Карл Юнг: колективне несвідоме та архетипи як основа масових явищ.

Хосе Ортега-і-Гассет: «повстання мас» як загроза для культури та індивідуальної свободи. Гаetano Моска та Вільфредо Парето: еліта та маса як основні елементи соціальної структури, циркуляція еліт.

Визначення та характеристики масової поведінки. Стихійна та організована масова поведінка. Масова стихійна поведінка як реакція на політичну кризу та нестабільність. Основні різновиди масової стихійної поведінки.

Тема 3. Маса та масова свідомість

План

1. Сутність та структура масової свідомості.
2. Властивості та оцінювання масової свідомості.
3. Масова поведінка як прояв масової свідомості.
4. Історія вивчення масової свідомості.

Визначення масової свідомості: сукупність уявлень, почуттів, настроїв, цінностей, притаманних великим соціальним групам. Структура масової свідомості: когнітивний компонент (знання, уявлення, стереотипи); емоційний компонент (настрої, почуття, емоційні реакції); поведінковий компонент (готовність до певних дій).

Рівні масової свідомості: буденний рівень (повсякденні уявлення та оцінки); теоретичний рівень (ідеології, доктрини).

Основні властивості масової свідомості. Консервативність. Конформізм. Схильність до спрощення та узагальнення. Емоційність. Піддатливість до впливу.

Оцінювання масової свідомості. Методи опитування та анкетування. Аналіз контенту мас-медіа. Вивчення соціальних мереж. Спостереження за масовою поведінкою.

Зв'язок між масовою свідомістю та масовою поведінкою: масова свідомість як основа для формування масової поведінки. Форми масової поведінки. Натовп. Паніка. Чутки. Мода. Масові рухи.

Фактори, що впливають на масову поведінку. Соціальна напруга. Інформаційний вплив. Лідерство.

Основні етапи розвитку психології масової свідомості. Класичний етап (Г. Лебон, Г. Тард, З. Фрейд). Сучасний етап (С. Московічі, Ф. Зімбардо, Д. Маєрс). Сучасні дослідження масової свідомості. Роль соціальних мереж у формуванні масової свідомості. Вплив пропаганди та дезінформації на масову свідомість. Психологічні аспекти масових протестів та революцій.

Тема 4. Я-концепція як результат соціальної взаємодії

План

1. Соціально-психологічні характеристики взаємодії індивіда та маси.
2. Об'єднання особистостей у масу.
3. Зміни особистості в масі.
4. Деіндивідуалізація особистості.
5. Маса та її лідери. Руйнування маси.

Вплив маси на індивідуальну поведінку та психіку. Соціальні потреби, що задовольняються участю в масі (ідентифікація, приналежність). Механізми соціального впливу в масі: конформізм, навіювання, імітація.

Умови та фактори формування маси (спільна мета, емоційне збудження, фізична близькість). Психологічні процеси, що сприяють об'єднанню: деіндивідуалізація, знеособлення. Формування колективної ідентичності в масі.

Зміни в когнітивній сфері: спрощення мислення, зниження критичності, домінування емоцій. Зміни в емоційній сфері: підвищена емоційність, імпульсивність, схильність до афективних реакцій. Зміни в поведінковій сфері: імпульсивність, агресивність, схильність до наслідування.

Визначення та сутність деіндивідуалізації: втрата самоусвідомлення та відчуття особистої відповідальності в масі. Фактори, що сприяють деіндивідуалізації: анонімність, великий розмір маси, емоційне збудження. Наслідки деіндивідуалізації: підвищена імпульсивність, агресивність, схильність до антисоціальної поведінки.

Роль лідерів у формуванні, організації та управлінні масою. Психологічні характеристики лідерів маси: харизма, здатність до навіювання, емоційна стабільність.

Фактори, що призводять до руйнування маси: досягнення мети, втрата лідера, зовнішній вплив, внутрішні конфлікти.

Тема 5. Механізми масової свідомості та способи управління у психології мас

План

1. Загальні механізми масової психології: Зараження.
2. Загальні механізми масової психології: Наслідування та Навіювання.
3. Загальні механізми масової психології: Переконавання.
4. Масова паніка: умови виникнення та прояви.
5. Масова агресія: умови виникнення та наслідки.

Визначення та сутність зараження як механізм поширення емоцій та поведінки в масі. Психологічні фактори, що сприяють зараженню: емоційний стан, навіюваність, імітація. Приклади зараження в масових явищах (натовп, паніка, масова істерія).

Наслідування як механізм копіювання поведінки та думок інших членів маси. Роль соціального навчання та моделей поведінки в наслідуванні. Різновиди наслідування (свідоме, несвідоме, автоматичне). Навіювання як процес несвідомого прийняття інформації або переконань від інших. Фактори,

що підвищують навіюваність: емоційний стан, авторитетність джерела, невизначеність. Захист від навіювання: критичне мислення, самоусвідомлення.

Визначення та сутність переконання як процес зміни ставлення або поведінки через аргументацію та вплив на переконання. Фактори, що впливають на ефективність переконання: авторитетність джерела, емоційне забарвлення, логічність аргументів. Використання переконання в пропаганді, рекламі та політичному впливі.

Визначення та сутність масової паніки як ірраціональної та неконтрольованої реакції на загрозу. Умови виникнення паніки: реальна або уявна загроза, невизначеність, дефіцит інформації, емоційне збудження. Психологічні механізми паніки: зараження, навіювання, деіндивідуалізація. Способи запобігання та управління панікою: інформування, лідерство, створення позитивного емоційного клімату.

Визначення та сутність масової агресії як форми колективної деструктивної поведінки. Умови виникнення агресії: соціальна напруга, економічна нерівність, дискримінація, історичні фактори. Психологічні механізми агресії: деіндивідуалізація, зняття відповідальності, ненависть до «чужих». Способи запобігання та управління агресією: соціальна справедливість, освіта, міжкультурний діалог.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

МАСОВІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЯВИЩА ТА ЇХ ПРОЯВИ

Лекційний матеріал

Тема 6. Психологія масового настрою

План

1. Соціально-психологічна сутність масових настроїв.
2. Масові настрої в політиці.
3. Етапи та рівні розвитку політичних настроїв.
4. Функції та види масових політичних настроїв.
5. Особливості психологічного впливу на масові настрої та прогнозування масових політичних настроїв.

Визначення масового настрою: колективний емоційний стан, що відображає ставлення великої групи людей до певних подій, явищ або об'єктів. Формування масових настроїв: соціальна взаємодія, обмін інформацією,

емоційне зараження. Відмінність масових настроїв від індивідуальних емоцій та почуттів: масштаб, інтенсивність, тривалість.

Роль масових настроїв у політичних процесах: вплив на електоральну поведінку, підтримку політичних лідерів, соціальні протести. Основні види політичних настроїв: оптимізм, песимізм, ентузіазм, апатія, гнів, страх. Фактори, що впливають на формування політичних настроїв: економічна ситуація, політичні події, інформаційний вплив, лідерство.

Етапи розвитку: зародження, поширення, консолідація, спад. Рівні розвитку. Латентний (неусвідомлені емоції та очікування). Актуальний (усвідомлені емоції та ставлення). Діяльний (готовність до певних дій). Взаємозв'язок між етапами та рівнями розвитку політичних настроїв.

Функції масових політичних настроїв. Орієнтаційна (сприйняття та оцінка політичної реальності). Регулятивна (вплив на політичну поведінку). Інтегративна (об'єднання людей навколо спільних цінностей та цілей).

Види масових політичних настроїв. Позитивні (підтримка, довіра, надія). Негативні (незадоволення, недовіра, страх). Нейтральні (apatія, байдужість).

Психологічні методи впливу: пропаганда, переконання, навіювання, емоційне зараження. Інструменти впливу: мас-медіа, соціальні мережі, політичні кампанії. Етичні аспекти психологічного впливу на масові настрої. Методи прогнозування: опитування громадської думки, аналіз контенту мас-медіа, соціальних мереж, експертні оцінки.

Тема 7. Мода в системі масових явищ

План

1. Сутність та психологічні особливості моди як явища.
2. Мода як масова комунікація.
3. Психологічні механізми моди.
4. Подвійний механізм моди та парадокс модника.
5. Соціально-психологічні функції моди та вплив моди на психологію мас.

Визначення моди: швидкоплинне та мінливе панування певних форм, зразків, смаків у певній сфері життя. Психологічні потреби, які задовольняє мода: самовираження, ідентифікація, приналежність до групи, прагнення до новизни та змін. Відмінність моди від інших масових явищ (звичаї, традиції, тренди). Мода як індикатор соціальних змін та культурних цінностей.

Мода як невербальна форма комунікації: передача соціальних сигналів, демонстрація статусу, вираження індивідуальності. Канали поширення моди: мас-медіа, соціальні мережі, лідери думок, особисті контакти. Роль реклами та маркетингу у формуванні модних трендів.

Соціальна імітація: наслідування модних зразків з метою приєднання до групи або підвищення соціального статусу. Ефект сноба: прагнення до унікальності та виділення з натовпу шляхом відмови від загальноприйнятих модних трендів. Ефект Веблена: демонстрація багатства та престижу через споживання дорогих та ексклюзивних модних товарів. Психологічний комфорт: мода як спосіб адаптації до соціальних змін та зменшення тривожності.

Подвійний механізм моди: прагнення одночасно до конформізму (приєднання до групи) та диференціації (виділення з натовпу). Парадокс модника: прагнення бути унікальним, наслідуючи при цьому модні тренди, які поділяються великою кількістю людей. Постійна зміна моди як спосіб вирішення парадоксу: створення нових трендів, які дозволяють одночасно бути "в моді" та виділятися.

Соціально-психологічні функції моди. Ідентифікація: визначення соціальної групи та вираження приналежності до неї. Диференціація: виділення з натовпу та підкреслення індивідуальності. Соціалізація: адаптація до соціальних норм та цінностей. Регулювання: встановлення правил поведінки та зовнішнього вигляду.

Вплив моди на психологію мас. Формування стереотипів та упереджень. Створення масової культури споживання. Вплив на самооцінку та відчуття власної гідності. Створення соціальної нерівності та конкуренції.

Тема 8. Психологія реклами та PR

План

1. Генеральна функція реклами та психологічні механізми реклами.
2. Збудження бажань.
3. Основні характеристики навіювання та зараження в рекламі.
4. Механізм функціонування політичної реклами як різновиду піару.
5. Медіапсихологія в контексті реклами та PR.

Визначення медіапсихології: вивчення психологічних аспектів взаємодії людини з медіа.

Вплив медіа на сприйняття реклами та піар-повідомлень: формування упереджень, створення ефектів реальності, вплив на емоційний стан.

Медіаграмотність: здатність критично оцінювати інформацію, що надходить з медіа, та розрізняти рекламні, піар та об'єктивні повідомлення.

Етичні аспекти використання медіа в рекламі та піарі: відповідальність за поширення правдивої та нешкідливої інформації, захист від маніпуляцій та дезінформації.

Генеральна функція реклами: формування потреби та спонукання до дії (купівлі, вибору, підтримки). Психологічні механізми впливу реклами. Увага: привернення уваги споживача до рекламного повідомлення. Сприйняття: формування позитивного образу товару або послуги. Пам'ять: запам'ятовування рекламного повідомлення та бренду. Мотивація: збудження потреби та бажання придбати товар або послугу.

Реклама як засіб збудження та формування потреб: актуалізація існуючих потреб та створення нових. Психологічні прийоми збудження бажань. Апелювання до базових потреб (безпека, їжа, секс). Створення позитивних емоцій (радість, щастя, задоволення). Використання соціальних мотивів (престиж, визнання, приналежність до групи). Створення дефіциту та обмеженості пропозиції.

Навіювання. Визначення навіювання: процес впливу на людину, внаслідок якого вона приймає певні ідеї, переконання або установки без критичного осмислення. Характеристики навіювання в рекламі: повторюваність, емоційність, авторитетність джерела, використання метафор та символів.

Зараження. Визначення зараження: процес поширення емоцій та поведінки в групі людей. Характеристики зараження в рекламі: створення ефекту "модності", "популярності", "масовості". Використання соціальних доказів: демонстрація того, що багато людей вже користуються товаром або послугою.

Політична реклама: просування політичних ідей, кандидатів або партій з метою отримання підтримки виборців. Спільне між політичною рекламою та піаром (PR): формування позитивного іміджу, вплив на громадську думку, управління репутацією. Відмінності між політичною рекламою та піаром: цілі (отримання голосів vs. формування довгострокових відносин), методи (пряма агітація vs. непрямий вплив), тривалість (кампанія vs. постійна діяльність). Психологічні прийоми політичної реклами: апелювання до емоцій, використання стереотипів, створення позитивного образу лідера, дискредитація опонентів.

Тема 9. Маніпуляція масовою свідомістю

План

1. Зміст поняття «маніпуляція».
2. Маніпулятивні технології в різних культурно-історичних умовах.
3. Джерела та засоби маніпуляцій.
4. Комплексні організаційні технології масового інформаційно-психологічного впливу.

5. Технології таємного примусу особистості в масових інформаційних процесах.

Визначення маніпуляції масовою свідомістю: програмування думок, прагнень, настроїв і психічного стану людей для забезпечення бажаної поведінки для групи небагатьох, що здійснюють вплив. Основні ознаки маніпуляції: прихований характер впливу, цілеспрямованість, використання психологічних механізмів, односторонній виґраш для маніпулятора. Відмінність маніпуляції від переконання, пропаганди та інших форм соціального впливу. Мета маніпуляції – контроль над аудиторією та її керованість.

Еволюція маніпулятивних технологій від давніх часів до сучасності. Вплив культурних, соціальних та політичних особливостей на форми та методи маніпуляції. Приклади маніпуляцій у різних історичних контекстах (релігійні війни, політичні революції, виборчі кампанії). Використання міфів, ідей та норм для маніпулювання масовою свідомістю.

Джерела маніпуляцій: політичні еліти, економічні групи, засоби масової інформації (ЗМІ), соціальні мережі. Засоби маніпуляцій. Мовні засоби: штампи, кліше, терміни, ярлики. Немовні засоби: блокування інформації, вигідна інтерпретація, створення певного контексту. Активні засоби: насадження стереотипів, цінностей, переконань. Пасивні засоби: фрагментарність інформації. Контроль за ЗМІ як спосіб маніпулювання масовою свідомістю.

Поняття організаційних технологій маніпулювання масовою свідомістю: структуровані методи та стратегії, що використовуються для досягнення певних цілей шляхом впливу на великі групи людей. Модель багатоступеневого поширення інформації Пола Лазарсфельда та її використання в маніпулятивних кампаніях. Роль лідерів думок у поширенні маніпулятивної інформації. Використання соціальних мереж для мобілізації та управління масовою свідомістю.

Визначення таємного примусу: прихований вплив на психіку людини з метою зміни її поведінки всупереч її волі. Механізми таємного примусу: навіювання, гіпноз, нейролінгвістичне програмування (НЛП), психологічні операції.

Використання таємного примусу в політичній рекламі, пропаганді та інформаційній війні. Етичні та правові аспекти використання технологій таємного примусу. Необхідність захисту інформаційного простору в умовах інформаційної війни.

Тема 10. Психологія масової комунікації

План

1. Сутність масової комунікації.
2. Функції масової комунікації.
3. Система масової комунікації.
4. Засоби масової комунікації та специфіка зворотного зв'язку.
5. Ефекти масової комунікації.

Визначення масової комунікації: процес передачі інформації великій, анонімній та гетерогенній аудиторії за допомогою технічних засобів. Відмінності масової комунікації від міжособистісної та групової комунікації: масштаб, односпрямованість, стандартизація повідомлень. Основні характеристики масової комунікації: публічність, швидкість, широке охоплення, опосередкованість.

Інформаційна функція: надання інформації про події, явища, факти. Освітня функція: розширення знань, формування світогляду, підвищення культурного рівня. Розважальна функція: забезпечення відпочинку, розваг, задоволення емоційних потреб. Соціалізаційна функція: передача соціальних норм, цінностей, моделей поведінки. Функція соціального контролю: критика недоліків, виявлення проблем, формування громадської думки.

Комунікатор: джерело інформації, особа або організація, що передає повідомлення. Роль комунікатора у формуванні змісту та стилю повідомлення. Фактори, що впливають на довіру до комунікатора: авторитет, компетентність, об'єктивність.

Аудиторія: велика, анонімна та гетерогенна група людей, яка отримує повідомлення. Характеристики аудиторії: демографічні, соціальні, психологічні. Вплив характеристик аудиторії на сприйняття та інтерпретацію повідомлення.

Комунікативне повідомлення: інформація, що передається від комунікатора до аудиторії. Форма та зміст повідомлення: структура, стиль, емоційне забарвлення. Вплив форми та змісту повідомлення на ефект комунікації.

Традиційні засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення. Сучасні засоби масової комунікації: інтернет, соціальні мережі, мобільні пристрої. Особливості кожного засобу масової комунікації: охоплення аудиторії, швидкість передачі інформації, вартість, інтерактивність.

Зворотний зв'язок у масовій комунікації: обмежений, відстрочений, опосередкований. Форми зворотного зв'язку: листи, телефонні дзвінки,

опитування, коментарі в соціальних мережах. Вплив зворотного зв'язку на діяльність комунікатора.

Короткочасні ефекти: зміна знань, думок, емоцій, поведінки. Ефект праймінгу: вплив попередньої інформації на подальше сприйняття. Ефект порядку: вплив порядку представлення інформації на запам'ятовування. Довготривалі ефекти: формування цінностей, переконань, світогляду.

Теорія культивування: формування уявлень про реальність під впливом телебачення.

Теорія встановлення порядку денного: вплив мас-медіа на визначення пріоритетних тем для суспільного обговорення.

Вплив ефектів масової комунікації на соціальні та політичні процеси.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗДОБУВАЧАМ З ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ МАС»

Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на лекційних заняттях

Лекційні заняття відіграють важливу роль у навчальному процесі, слугуючи своєрідним компасом у світі знань і є основою теоретичного навчання. Вони забезпечують структуроване представлення фундаментальних концепцій та теорій, формуючи основу для подальшого самостійного дослідження. Важливість лекцій полягає не лише в передачі інформації, а й у демонстрації різних перспектив та підходів до аналізу складних питань.

Лекції сприяють розвитку критичного мислення та формуванню власної позиції. Активне слухання та конспектування дозволяють не лише засвоїти інформацію, а й навчитися виділяти головне, аналізувати аргументи та формулювати власні висновки. Лектор стимулює інтелектуальну активність та заохочує до самостійного пошуку істини. Крім того, лекції створюють унікальну атмосферу спільного навчання та обміну ідеями. Можливість задавати питання, брати участь в дискусіях та обговорювати матеріал з одногрупниками сприяє глибшому розумінню теми та розширює кругозір. Лекційні заняття є не лише джерелом знань, а й платформою для формування професійних зв'язків та розвитку соціальних навичок.

На лекційних заняттях зосередьтеся на активному слуханні, намагаючись вловити ключові ідеї та концепції, які викладач підкреслює. Організуйте конспектування таким чином, щоб фіксувати основні тези, визначення та важливі приклади, не перевантажуючи записи деталями.

Під час лекції прагніть до критичного осмислення матеріалу, встановлюючи зв'язки з попередніми знаннями та формулюючи питання, що виникають. Не соромтеся звертатися до викладача за роз'ясненнями, якщо певні аспекти залишаються незрозумілими.

Після лекції знайдіть час для перегляду конспекту, доповнюючи його з використанням рекомендованої літератури. Обговорюйте матеріал з одногрупниками, обмінюйтеся думками та шукайте відповіді на питання, що залишилися.

Використовуйте різноманітні ресурси для поглиблення знань, такі як наукові статті, онлайн-курси та освітні відео. Розвивайте навички самостійного навчання, щоб ефективно освоювати нові знання та застосовувати їх на практиці.

Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на семінарських заняттях

Семінарські заняття – це можливість поглибити свої знання, розвинути навички критичного мислення та навчитись аргументовано висловлювати власну позицію. Для ефективної підготовки до занять необхідно завчасно ознайомитися з їхнім планом, приділити увагу вивченню рекомендованої літератури та конспектам лекцій. Важливим є ретельна підготовка змістовних відповідей на кожне питання, що планується до обговорення. За вказівкою викладача слід підготувати доповіді, реферати або презентації, а також завчасно розв'язати передбачені навчально-професійні завдання.

Для максимальної користі від семінарських занять, ретельно готуйтеся до кожного з них. Опрацьовуйте теоретичний матеріал, виділяючи ключові поняття та формулюючи власні питання. Підготуйте короткий конспект, який допоможе вам структурувати свої думки під час обговорення.

Активно беріть участь в обговоренні, уважно слухаючи виступи інших студентів та висловлюючи власну позицію аргументовано та толерантно. Не бійтеся задавати питання та коментувати ідеї, навіть якщо ви не впевнені у своїй правоті.

Розвивайте навички критичного мислення, аналізуючи інформацію з різних джерел та виявляючи суперечності. Формулюйте власні висновки на основі зваженого аналізу, не піддаючись емоційним оцінкам.

При роботі в команді, активно співпрацюйте з іншими учасниками, діліться знаннями та допомагайте один одному. Вміння працювати в команді є важливою навичкою для майбутньої професійної діяльності.

Після семінарського заняття перегляньте свої записи, доповніть їх та проаналізуйте свої помилки. Використовуйте отримані знання для підготовки до заліку та поглиблення своїх знань з теми.

Плани семінарських занять

Викладач визначає теми семінарських занять та надає практичні завдання, що потребують використання лекційного матеріалу. Здобувачі самостійно поглиблюють знання з цих тем, конспектують ключові моменти та виконують поставлені завдання, які згодом перевіряються. Підготовка до семінарів передбачає більш інтенсивну самостійну роботу, включаючи вибір, аналіз та опрацювання літератури, а також планування структури виступу. Рекомендується розпочинати підготовку одразу після отримання теми, розробляючи детальний план, тези або повний текст доповіді, реферату чи повідомлення.

ЗАНЯТТЯ № 1

«Психологія мас» як навчальна дисципліна

Контрольні запитання до теми

1. У чому полягає актуальність вивчення психології мас у сучасному світі та яке її значення для розуміння соціальних і політичних процесів?
2. Які основні завдання курсу "Психологія мас" та які наукові підходи до теорії мас, натовпу, взаємодії маси та еліти в ньому розглядаються?
3. Як психологія мас пов'язана з іншими навчальними дисциплінами, такими як соціологія, політологія та соціальна психологія, та який її внесок у міждисциплінарні дослідження?
4. Які ключові поняття курсу "Психологія мас", такі як натовп, маси, масова свідомість та масова поведінка, і як вони визначаються?
5. Які основні методи дослідження використовуються в психології мас для аналізу та розуміння масових явищ та як вони застосовуються на практиці?

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання**:

Вправа «Порівняльний аналіз класичних теорій мас».

Оберіть дві класичні теорії мас (наприклад, теорія "психологічної єдності" натовпу Г. Лебона та теорія імітації Г. Тарда). Порівняйте їхні основні положення, сильні та слабкі сторони, а також їхню актуальність для розуміння

сучасних масових явищ. Підготуйте презентацію або есе, в якому представите результати вашого аналізу.

Вправа «Аналіз сучасного масового явища».

Оберіть будь-яке сучасне масове явище (наприклад, популярний онлайн-флешмоб, масовий протест, культурний тренд у соціальних мережах). Опишіть його з точки зору психології мас, використовуючи ключові поняття та теорії, вивчені в курсі. Проаналізуйте, які фактори сприяли виникненню цього явища, які психологічні механізми лежать в його основі та які наслідки воно може мати для суспільства.

Тест з теми:

1. Що є об'єктом вивчення психології мас?

- а) Індивідуальна поведінка окремих осіб
- б) Закономірності поведінки великих соціальних груп
- в) Міжособистісні відносини в малих групах
- г) Психічні процеси окремої людини

2. Який з перелічених нижче вчених є представником класичної психології мас?

- а) Абрахам Маслоу
- б) Гюстав Лебон
- в) Карл Роджерс
- г) Жан Піаже

3. Яке з наведених понять характеризує стан зниження індивідуальної відповідальності в масі?

- а) Ідентифікація
- б) Деіндивідуалізація
- в) Інтроекція
- г) Інтеріоризація

4. Який з психологічних механізмів відіграє важливу роль у поширенні емоцій та поведінки в масі?

- а) Зараження
- б) Раціоналізація
- в) Сублімація
- г) Витіснення

5. Що з переліченого є характерною ознакою масової свідомості?

- а) Критичне мислення
- б) Схильність до конформізму
- в) Раціональний аналіз
- г) Незалежність суджень

6. Яке з наведених явищ не відноситься до форм масової поведінки?

- а) Натовп
- б) Мода
- в) Дружба
- г) Паніка

7. Який з факторів може сприяти виникненню масової паніки?

- а) Чітка та достовірна інформація
- б) Наявність лідера, здатного заспокоїти натовп
- в) Невизначеність та дефіцит інформації
- г) Спокійна та прогнозована ситуація

8. Що таке маніпуляція масовою свідомістю?

- а) Надання об'єктивної інформації для прийняття рішення
- б) Прихований вплив на думки та поведінку людей
- в) Відкритий діалог з метою переконання
- г) Обмін інформацією між різними групами населення

9. Який з засобів масової комунікації має найбільший вплив на формування громадської думки?

- а) Книги
- б) Газети
- в) Телебачення
- г) Всі перелічені мають однаковий вплив

10. Яка з функцій не відноситься до функцій масової комунікації?

- а) Інформаційна
- б) Освітня
- в) Маніпулятивна
- г) Ізоляційна

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. "Психологія мас" як інструмент розуміння соціальних змін: аналіз конкретних історичних подій (На прикладі конкретної події, наприклад, Французької революції, розібрати, як психологія мас допомагає зрозуміти причини, хід та наслідки).
2. Етичні аспекти впливу на масову свідомість: межі допустимого в рекламі, політиці та соціальних кампаніях.
3. Роль лідера в масі: психологічні характеристики та стратегії впливу (Аналіз різних типів лідерів та їхнього впливу на масову поведінку, використовуючи конкретні приклади з історії та сучасності).
4. Психологія мас у контексті цифрової ери: особливості формування та функціонування онлайн-спільнот (Дослідження психологічних

механізмів, що лежать в основі масової поведінки в інтернеті, та їх відмінності від традиційних форм масової поведінки).

5. Відмінності між масовою свідомістю та громадською думкою: психологічний аналіз.
6. Психологія мас як інструмент управління конфліктами: можливості використання знань для запобігання та вирішення масових заворушень.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. Та політ. Психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 2

Історія дослідження масових психологічних феноменів

Контрольні запитання до теми

1. Охарактеризуйте основні етапи розвитку наукових поглядів на психологію мас та визначте ключові відмінності між ними.
2. Розкрийте внесок франко-італійської школи (Г. Тард, Г. Лебон, Ш. Сігеле) у вивчення психології мас, виділивши основні положення їхніх теорій та оцінивши їхню актуальність для сучасної психології.

3. Проаналізуйте психоаналітичні концепції мас (З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг), пояснивши їхнє розуміння причин виникнення масових явищ та роль несвідомого в масовій поведінці.
4. Порівняйте підходи елітологів (Х. Ортега-і-Гассет, Г. Моска, В. Парето) до аналізу мас з погляду їхнього впливу на соціальну структуру та політичні процеси, визначивши їхні сильні та слабкі сторони.
5. Оцініть значення історичних підходів до вивчення психології мас для розуміння сучасних масових явищ (соціальні мережі, політичні протести, інформаційні війни) та поясніть, які з теоретичних положень залишаються актуальними, а які потребують переосмислення.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Вправа «Аналіз першоджерела».

Оберіть фрагмент тексту з роботи одного з класиків психології мас (наприклад, уривок з "Психології народів і мас" Г. Лебона, або з "Масової психології і аналізу Я" З. Фрейда).

Проаналізуйте цей текст з точки зору історичного контексту, основних положень автора та його впливу на подальший розвиток психології мас. Підготуйте короткий виступ або есе, в якому представите результати вашого аналізу.

Дебати «Класичні теорії мас. Сучасні реалії».

Здобувачі об'єднуються у дві групи. Одна група захищає актуальність класичних теорій мас (Лебон, Тард, Фрейд) для розуміння сучасних масових явищ (соціальні мережі, онлайн-спільноти, масові протести), а інша група критикує ці теорії, стверджуючи, що вони не враховують нові соціальні, технологічні та культурні реалії. Проведіть дебати, в яких кожна група представляє свої аргументи та контраргументи.

Вправа «Створення таймлайну розвитку психології мас».

Створіть візуальний таймлайн (хронологічну таблицю), на якому будуть відображені основні етапи розвитку психології мас, починаючи з кінця XIX століття до сучасності. На таймлайні вкажіть ключових вчених, їхні основні роботи, а також важливі події та соціальні зміни, які вплинули на розвиток цієї галузі знань. Додайте короткий опис кожного етапу та його значення для сучасного розуміння масових психологічних феноменів.

Інтерактивна гра: "Експерт з психології мас. Історичний батл"

Мета гри: Закріпити знання з історії дослідження масових психологічних феноменів, розвинути навички аналізу, аргументації та командної роботи.

Формат гри:

- Студенти діляться на кілька команд (3-5 осіб).
- Кожна команда обирає собі роль – представляє одного з ключових діячів в історії психології мас (наприклад, Лебон, Тард, Фрейд, Ортега-і-Гассет).
- Викладач виконує роль модератора та ведучого.
- Гра складається з кількох раундів, в кожному з яких команди відповідають на запитання або виконують завдання, пов'язані з історією психології мас.

Раунди гри:

1. "Ідентифікація": Ведучий показує портрет вченого, а команди повинні якнайшвидше назвати його ім'я, роки життя та основну теорію.
2. "Теорія на практиці": Ведучий описує конкретне масове явище (наприклад, протестний рух, флешмоб, вплив соціальних мереж), а команди повинні пояснити його з точки зору теорії, яку вони представляють.
3. "Критика": Команди отримують завдання проаналізувати слабкі сторони теорії, яку представляє інша команда, та запропонувати альтернативне пояснення масового явища.
4. "Сучасне застосування": Команди повинні знайти приклад сучасного масового явища, яке можна найкраще пояснити за допомогою теорії, яку вони представляють, та обґрунтувати свій вибір.

Оцінювання:

- За кожен правильну відповідь або успішно виконане завдання команда отримує бали.
- Перемагає команда, яка набере найбільшу кількість балів за всі раунди.
- Додаткові бали можуть бути нараховані за креативність, оригінальність відповідей та командну роботу.

Підготовка до гри:

- Студенти повинні заздалегідь вивчити біографії та основні теорії ключових діячів в історії психології мас.
- Викладач готує запитання, завдання, портрети вчених та описи масових явищ.
- Необхідно забезпечити наявність дошки або екрану для відображення інформації, ручок, паперу та інших необхідних матеріалів.

Варіації гри:

- Можна додати раунд "Вірю – не вірю", в якому ведучий зачитує твердження про історію психології мас, а команди повинні визначити, чи є воно правдивим чи хибним.

- Можна використовувати мультимедійні матеріали (відео, аудіо) для ілюстрації масових явищ.
- Можна додати елементи рольової гри, в якій студенти грають ролі вчених та ведуть дебати між собою.

Ця інтерактивна гра допоможе студентам активно залучитися до вивчення історії психології мас, розвинути навички аналізу та критичного мислення, а також навчитися працювати в команді та аргументовано відстоювати свою позицію.

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. Гюстав Лебон та "Психологія народів і мас": вплив ідей на формування уявлень про масову свідомість (Аналіз основних положень теорії Лебона, критика та сучасна інтерпретація).
2. Габріель Тард та його теорія імітації: механізми соціального впливу та поширення ідей в масі (Порівняльний аналіз з теорією Лебона, актуальність для розуміння сучасних соціальних мереж).
3. Зигмунд Фрейд про масову психологію: роль лібідо та ідентифікації в формуванні масової свідомості (Розгляд психоаналітичного підходу до розуміння масових явищ, роль лідера в масі).
4. Хосе Ортега-і-Гассет та "Повстання мас": критика масової культури та роль еліти в суспільстві (Аналіз концепції "масової людини" та її впливу на соціальні та політичні процеси).
5. Психологія мас у працях радянських вчених: внесок В. М. Бехтерева та Г. М. Андрєєвої (Огляд радянських підходів до вивчення психології колективу та мас, відмінності від західних теорій).
6. Вплив Другої світової війни на розвиток психології мас: дослідження пропаганди та маніпуляцій (Аналіз ролі психології в розробці та застосуванні методів пропаганди та контрпропаганди).
7. Сучасні підходи до вивчення психології мас: від цифрових натоптів до онлайн-спільнот (Огляд новітніх досліджень масових явищ в інтернеті, використання великих даних та соціальних мереж для аналізу масової поведінки).

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.

3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 3

Маси та масова свідомість

Контрольні запитання до теми

1. Які конкретні соціальні та психологічні фактори сприяють формуванню маси? Наведіть приклади історичних подій або сучасних явищ, що ілюструють ці фактори.
2. Основні характеристики масової свідомості. Які ключові риси визначають масову свідомість? Чим вона відрізняється від індивідуальної свідомості та колективної свідомості?
3. Властивості та оцінювання масової свідомості. Які позитивні та негативні властивості притаманні масовій свідомості? Які існують методи оцінювання масової свідомості та наскільки вони ефективні?
4. Роль соціальних та політичних факторів у формуванні масової свідомості. Як соціальні інститути (ЗМІ, освіта, релігія) та політичні сили впливають на формування масової свідомості? Наведіть приклади маніпулювання масовою свідомістю в політичних цілях.
5. Сучасні приклади масової свідомості та їх вплив на суспільство. Які сучасні приклади масової свідомості ви вважаєте найбільш показовими (наприклад, флешмоби, онлайн-петиції, соціальні рухи)? Який їхній вплив на суспільство та політичні процеси?

6. Критичний аналіз теорій масової свідомості. Які основні теорії масової свідомості вам відомі (наприклад, теорія натовпу Лебона, теорія масового суспільства)? Які їхні сильні та слабкі сторони?
7. Етичні аспекти масової свідомості. Які етичні питання виникають у зв'язку з формуванням та використанням масової свідомості? Яка роль критичного мислення та медіаграмотності у протидії маніпулюванню масовою свідомістю?

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Аналіз кейсу: "Інтернет-мем як прояв масової свідомості".

Мета: Розвиток навичок аналізу та критичної оцінки явищ масової свідомості в онлайн-середовищі.

Завдання

- Оберіть популярний інтернет-мем (наприклад, "Ждун", "Success Kid", "Distracted Boyfriend").
- Опишіть соціальний контекст виникнення мему.
- Визначте, які емоції та цінності він транслює.
- Проаналізуйте, як мем поширюється та адаптується в різних онлайн-спільнотах.
- Оцініть вплив мему на суспільну думку та поведінку.
- Підготуйте презентацію результатів дослідження.

Дебати: "Масова свідомість: загроза чи можливість для демократії?"

Мета: Розвиток навичок аргументації, критичного мислення та публічного виступу.

Завдання

- Розділіться на дві команди: "За" (масова свідомість – загроза) та "Проти" (масова свідомість – можливість).
- Кожна команда готує аргументи на підтримку своєї позиції, використовуючи теоретичні знання та приклади з реального життя.
- Проведіть дебати, дотримуючись встановленого регламенту (вступ, основні аргументи, контраргументи, висновки).
- Оцініть якість аргументації та переконливість виступів.

Проект: "Соціальна реклама проти маніпулювання масовою свідомістю"

Мета: Розвиток творчих навичок, соціальної відповідальності та медіаграмотності.

Завдання

- Об'єднайтеся в групи.

- Визначте актуальну проблему, пов'язану з маніпулюванням масовою свідомістю (наприклад, фейкові новини, мова ворожнечі, стереотипи).
- Розробіть концепцію соціальної рекламної кампанії, спрямованої на протидію цій проблемі.
- Створіть макети рекламних матеріалів (відеоролик, плакат, пост у соціальних мережах).
- Презентуйте проєкт та обґрунтуйте його ефективність.

Тест "Маси та масова свідомість" з варіантами відповідей:

1. Що з переліченого є визначальною ознакою маси як соціального явища?

- а) Високий рівень організованості та структури
- б) Спільна мета, усвідомлена кожним учасником
- в) Анонімність, емоційність та схильність до наслідування
- г) Чітка ієрархія та система контролю

2. Який психологічний механізм є ключовим у формуванні масової свідомості, згідно з теорією Гюстава Лебона?

- а) Раціональний аналіз та критичне мислення
- б) Індивідуальна рефлексія та самоусвідомлення
- в) Зараження, навіювання та знеособлення
- г) Свідоме прийняття колективних рішень

3. Який з наведених факторів НАЙМЕНШЕ впливає на формування масової свідомості?

- а) Засоби масової інформації
- б) Політичні лідери та ідеології
- в) Особистий досвід та індивідуальні цінності
- г) Соціальні мережі та онлайн-спільноти

4. Що з переліченого НЕ є характерною ознакою масової свідомості?

- а) Спрощене сприйняття інформації
- б) Критичне мислення та аналітичні здібності
- в) Емоційна збудженість та схильність до ірраціональних дій
- г) Прагнення до однаковості та конформізму

5. Яка з наведених концепцій найтісніше пов'язана з маніпулюванням масовою свідомістю?

- а) Соціальна мобільність
- б) Пропаганда та дезінформація
- в) Демократичні цінності
- г) Економічна стабільність

6. Який з наведених прикладів НАЙБІЛЬШЕ відповідає прояву масової свідомості?

- а) Група науковців, що працюють над спільним проектом
- б) Колектив підприємства, що бере участь у страйку
- в) Натовп футбольних фанатів, що святкують перемогу команди
- г) Сім'я, що обговорює політичні новини за вечерею

7. Який з наведених термінів найкраще описує здатність критично оцінювати інформацію, отриману з різних джерел?

- а) Масова свідомість
- б) Інформаційна бульбашка
- в) Медіаграмотність
- г) Ефект натовпу

8. Що з переліченого НЕ є наслідком впливу масової свідомості на суспільство?

- а) Соціальна поляризація та конфлікти
- б) Зміцнення демократичних інститутів
- в) Розповсюдження стереотипів та упереджень
- г) Формування громадської думки

9. Який з наведених підходів є найбільш ефективним для протидії маніпулюванню масовою свідомістю?

- а) Заборона певних джерел інформації
- б) Розвиток критичного мислення та медіаграмотності
- в) Посилення контролю над соціальними мережами
- г) Просування єдиної державної ідеології

10. Яку роль відіграють соціальні мережі у формуванні масової свідомості в сучасному суспільстві?

- а) Вони сприяють розвитку індивідуальної свідомості та критичного мислення
- б) Вони посилюють ефект "інформаційної бульбашки" та сприяють поширенню дезінформації
- в) Вони нейтральні щодо формування масової свідомості
- г) Вони сприяють об'єктивному та неупередженому аналізу інформації

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

Реферати

1. Історичний огляд теорій масової свідомості: від Гюстава Лебона до сучасних концепцій.
2. Роль соціальних мереж у формуванні та поширенні масової свідомості.

3. Психологічні механізми маніпулювання масовою свідомістю в політичній рекламі.
4. Масова свідомість та соціальні рухи: порівняльний аналіз.
5. Вплив глобалізації на формування транснаціональної масової свідомості.

Доповіді

1. Масова свідомість як інструмент політичної мобілізації: історичні приклади.
2. Ефект "інформаційної бульбашки" та його вплив на масову свідомість.
3. Медіаграмотність як засіб протидії маніпулюванню масовою свідомістю.
4. Етичні аспекти використання масової свідомості в маркетингу та рекламі.
5. Вплив поп-культури на формування масової свідомості молоді.

Есе

1. Чи є масова свідомість загрозою для індивідуальної свободи?
2. Масова свідомість як дзеркало суспільних цінностей: аналіз сучасних трендів.
3. Роль освіти у формуванні критичного мислення та протидії маніпулюванню масовою свідомістю.
4. Масова свідомість та феномен "культури скасування" (cancel culture).
5. Масова свідомість в епоху постправди: виклики та перспективи.

Презентації

1. Основні характеристики масової свідомості: ідентифікація та аналіз.
2. Методи впливу на масову свідомість: порівняльний огляд.
3. Масова свідомість та вибори: як формується громадська думка.
4. Масова свідомість в умовах інформаційної війни: стратегії протидії дезінформації.
5. Масова свідомість та розвиток штучного інтелекту: етичні наслідки.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.

5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 4

Особистість людини в масі

Контрольні запитання до теми

1. Зміна ідентичності. Як перебування в масі впливає на ідентичність особистості? Чи відбувається втрата індивідуальності, чи навпаки, виникає відчуття приналежності до більшого цілого? Наведіть приклади з історії або сучасних соціальних явищ.
2. Психологічні механізми. Які ключові психологічні механізми (наприклад, знеособлення, навіювання, наслідування) найбільше впливають на особистість у масі? Поясніть, як ці механізми працюють.
3. Груповий тиск. Яку роль відіграє груповий тиск у формуванні поведінки особистості в масі? Як людина реагує на тиск більшості та чи завжди підкоряється йому?
4. Емоційний вплив. Як емоційний стан маси впливає на окрему особистість? Чи може емоційне "зараження" змусити людину діяти всупереч власним переконанням?
5. Збереження індивідуальності. Чи можливо зберегти індивідуальність в умовах масової поведінки? Які стратегії та якості допомагають людині протистояти впливу маси?
6. Фактори впливу. Які фактори (наприклад, вік, стать, рівень освіти, особистісні риси) визначають ступінь впливу маси на особистість? Хто більш схильний до підкорення масі, а хто – до опору?
7. Етичні аспекти. Які етичні питання виникають у зв'язку зі зміною поведінки особистості під впливом маси? Чи несе людина відповідальність за свої дії, вчинені в масі?

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Аналіз відеоматеріалів: "Поведінка особистості в натовпі".

Мета: Розвиток навичок спостереження, аналізу та інтерпретації поведінки особистості в масових ситуаціях.

Завдання

- Перегляньте відеозаписи з масовими подіями (наприклад, мітинги, спортивні змагання, концерти).
- Оберіть декількох осіб та проаналізуйте їхню поведінку, звертаючи увагу на:
 - Емоційний стан (вираз обличчя, жести, міміка).
 - Взаємодію з іншими учасниками маси (наслідування, підтримка, конфлікти).
 - Ступінь конформізму (підкорення загальній поведінці, опір).
 - Зміну поведінки в залежності від розвитку ситуації.
- Підготуйте короткий звіт з описом та аналізом поведінки обраних осіб, використовуючи теоретичні знання з теми.

Рольова гра: "Суд над учасником масових заворушень".

Мета: Розвиток навичок аргументації, емпатії та розуміння різних точок зору.

Завдання

- Розділіться на групи, кожна з яких представляє одну з ролей:
 - ✓ Обвинувачений (учасник масових заворушень).
 - ✓ Адвокат.
 - ✓ Прокурор.
 - ✓ Суддя.
 - ✓ Свідки (очевидці, експерти).
- Проведіть рольову гру, в якій адвокат намагається захистити обвинуваченого, враховуючи вплив маси на його поведінку, а прокурор – довести його вину.
- Суддя виносить рішення, враховуючи аргументи обох сторін та законодавство.
- Обговоріть етичні аспекти відповідальності особистості за дії, вчинені в масі.

Есе: "Мій досвід перебування в масі".

Мета: Розвиток навичок саморефлексії, аналізу особистого досвіду та застосування теоретичних знань до реальних ситуацій.

Завдання

- Пригадайте випадок з власного життя, коли ви були частиною маси (наприклад, концерт, мітинг, спортивний захід).
- Опишіть свої емоції, думки та поведінку в той момент.

- Проаналізуйте, як вплинула на вас маса:
 - Чи змінилася ваша поведінка під її впливом?
 - Які психологічні механізми були задіяні (конформізм, емоційне "зараження", знеособлення)?
 - Чи вдалося вам зберегти свою індивідуальність?
- Зробіть висновки про роль маси у формуванні поведінки особистості на основі власного досвіду.

Ці вправи допоможуть студентам не лише засвоїти теоретичний матеріал, але й глибше зрозуміти психологію особистості в масі, розвинути навички критичного мислення та самоаналізу.

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. Вплив натовпу на індивідуальне прийняття рішень: психологічний аналіз. (Огляд психологічних досліджень, які вивчають, як натовп впливає на раціональність та моральність рішень, що приймаються особистістю).
2. Лідерство в натовпі: стратегії впливу та етичні дилеми. (Аналіз різних стилів лідерства в масових ситуаціях, розгляд етичних питань, пов'язаних з маніпулюванням натовпом).
3. Втрата ідентичності в натовпі: особистий досвід та соціальні наслідки.
4. Психологія бунту: від індивідуального протесту до масової непокори. (Дослідження психологічних факторів, які спонукають людей до бунту, аналіз переходу від індивідуального протесту до масової непокори).
5. Соціальні мережі як цифровий натовп: вплив на індивідуальну поведінку. (Аналіз впливу соціальних мереж на формування масової свідомості та поведінки, дослідження феноменів онлайн-булінгу та віртуальних протестів).
6. Конформізм та нонконформізм в натовпі: психологічні детермінанти.
7. Масова культура та індивідуальність: пошук гармонії в сучасному світі.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут

- соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. /Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
 5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
 6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
 7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
 8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 5

Механізми масової свідомості та способи управління у психології мас

Контрольні запитання до теми

1. Дайте визначення поняттю "масова свідомість". Чим вона відрізняється від індивідуальної та колективної свідомості?
2. Опишіть основні психологічні механізми, що лежать в основі формування масової свідомості (наприклад, зараження, навіювання, наслідування, знеособлення). Поясніть, як кожен з цих механізмів впливає на поведінку особистості в масі.
3. Що таке "знеособлення" (деіндивідуалізація) в контексті масової психології? Як цей ефект впливає на моральні принципи та відповідальність особистості?
4. Яку роль відіграють емоції у формуванні та поширенні масової свідомості? Чому в масі люди схильні до більш сильних та ірраціональних емоцій?
5. Яку роль відіграють лідери у формуванні та управлінні масовою свідомістю? Які якості та стратегії роблять лідера ефективним у впливі на масу?
6. Опишіть основні способи управління масовою свідомістю (наприклад, пропаганда, навіювання, маніпулювання, дезінформація). Наведіть приклади використання цих методів у політиці, рекламі та соціальних рухах.
7. Які існують методи протидії маніпулюванню масовою свідомістю? Яку роль відіграють критичне мислення та медіаграмотність у захисті від впливу мас?

8. Як масова свідомість використовується в інформаційних війнах? Які стратегії застосовуються для дезінформації та маніпулювання громадською думкою?
9. Які етичні питання виникають у зв'язку з управлінням масовою свідомістю? Чи допустиме використання психологічних механізмів для досягнення політичних або комерційних цілей?
10. Наведіть приклади сучасних явищ (соціальні мережі, онлайн-протести, флешмоби), які демонструють механізми масової свідомості та способи управління нею.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання**.

Аналіз пропагандистського матеріалу: "Розпізнавання технік маніпулювання".

Мета: Розвиток навичок критичного мислення, аналізу та розпізнавання пропагандистських технік.

Завдання

- Оберіть пропагандистський матеріал (наприклад, політичний плакат, рекламний ролик, статтю з новинного сайту).
- Проаналізуйте матеріал, звертаючи увагу на:
 - ✓ Використані психологічні механізми (емоційне забарвлення, апеляція до авторитетів, використання стереотипів, створення образу ворога).
 - ✓ Техніки маніпулювання (замовчування фактів, перекручування інформації, навіювання).
 - ✓ Цільову аудиторію та мету пропаганди.
- Підготуйте презентацію з аналізом пропагандистського матеріалу та поясненням використаних технік маніпулювання.

Рольова гра: "Створення соціальної реклами: протидія маніпулюванню"

Мета: Розвиток творчих навичок, соціальної відповідальності та вміння протидіяти маніпулюванню масовою свідомістю.

Завдання

- Розділіться на групи.
- Оберіть актуальну проблему, пов'язану з маніпулюванням масовою свідомістю (наприклад, фейкові новини, мова ворожнечі, дезінформація про вакцинацію).
- Розробіть концепцію соціальної рекламної кампанії, спрямованої на протидію цій проблемі.

- Створіть макети рекламних матеріалів (відеоролик, плакат, пост у соціальних мережах), використовуючи психологічні прийоми, що підкреслюють важливість критичного мислення та медіаграмотності.
- Презентуйте проект та обґрунтуйте його ефективність.

Дискусія: "Етичні межі впливу на масову свідомість".

Мета: Розвиток навичок аргументації, критичного мислення та обговорення етичних дилем.

Завдання

- Підготуйтеся до дискусії, ознайомившись з різними точками зору на питання етичності впливу на масову свідомість.
- Обговоріть такі питання:
 - Чи допустимо використовувати психологічні механізми для досягнення суспільно корисних цілей (наприклад, пропаганда здорового способу життя)?
 - Де проходить межа між переконанням та маніпулюванням?
 - Яка відповідальність лежить на ЗМІ, політиках та рекламодавцях у зв'язку з впливом на масову свідомість?
- Висловіть свою позицію та обґрунтуйте її аргументами.

Ці вправи допоможуть студентам не лише засвоїти теоретичний матеріал, але й розвинути практичні навички аналізу, критичного мислення, творчості та етичної оцінки, а також навчитися протидіяти маніпулюванню масовою свідомістю.

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. Психологія чуток і фейків: механізми поширення та вплив на масову свідомість.
2. Пропаганда в епоху цифрових технологій: нові інструменти та старі прийоми". (Аналіз сучасних методів пропаганди в онлайн-середовищі, дослідження ефективності різних пропагандистських технік).
3. Маніпулювання емоціями в політиці: етичні аспекти та наслідки для демократії.
4. Культ особистості: психологічні механізми формування та вплив на суспільство.
5. Масова істерія: психологічні причини виникнення та способи запобігання.
6. Психологія натовпу в соціальних мережах: феномен тролінгу та кібербулінгу.
7. Медіаграмотність як інструмент захисту від маніпулювання: особистий досвід та рекомендації.

8. Психологічні операції в інформаційній війні: стратегії впливу та методи захисту.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націстворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 6

Психологія масового настрою

Контрольні запитання до теми

1. Дайте визначення поняття "масовий настрій". Які основні психологічні компоненти формують масовий настрій (наприклад, емоції, переконання, чутки)? Поясніть, як ці компоненти взаємодіють між собою у процесі формування масового настрою.
2. Опишіть, як соціальні медіа та традиційні ЗМІ впливають на формування та поширення масових настроїв. Які психологічні механізми використовуються для маніпулювання масовим настроєм через медіа? Наведіть приклади.

3. Порівняйте та проаналізуйте дві ключові теорії масової поведінки (наприклад, теорія деіндивідуалізації та теорія конвергенції). Які сильні та слабкі сторони кожної з цих теорій? Як вони допомагають розуміти динаміку масових рухів?
4. Як масові настрої впливають на політичні процеси та соціальні зміни? Розгляньте конкретні історичні приклади (наприклад, революції, соціальні протести), де масовий настрій відіграв вирішальну роль.
5. Які етичні аспекти виникають при спробах управління масовим настроєм? Які стратегії можуть бути використані для позитивного впливу на масовий настрій у кризових ситуаціях? Наведіть приклади успішних та невдалих спроб управління масовим настроєм.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Кейс-стаді (Аналіз випадку):

Завдання: Студенти отримують опис реальної ситуації (наприклад, масові протести, реакція на природну катастрофу, поширення дезінформації в соціальних мережах).

Інструкції

1. Визначити основні фактори, що вплинули на формування масового настрою в даній ситуації.
2. Проаналізувати, як масовий настрій вплинув на перебіг подій.
3. Запропонувати стратегії управління масовим настроєм, які могли б покращити ситуацію (якщо це доречно).

Мета: Розвиток навичок аналізу конкретних ситуацій, застосування теоретичних знань на практиці.

Дебати: "Чи можуть соціальні медіа бути ефективним інструментом для позитивного впливу на масовий настрій?"

Інструкції

1. Студенти діляться на дві команди: "за" і "проти".
2. Кожна команда готує аргументи на підтримку своєї позиції, використовуючи теоретичні знання та приклади з реального життя.
3. Проводяться дебати з чіткими правилами та часовими обмеженнями.

Мета: Розвиток навичок аргументації, критичного мислення, публічних виступів.

Створення медіа-контенту

Завдання: Студенти розробляють короткий відеоролик або серію постів для соціальних мереж на тему, пов'язану з масовим настроєм (наприклад, боротьба з панікою, сприяння соціальній згуртованості).

Інструкції

1. Визначити цільову аудиторію та ключове повідомлення.
2. Використовувати психологічні принципи для створення емоційного та переконливого контенту.
3. Оцінити потенційний вплив контенту на масовий настрій.

Мета: Розвиток креативності, навичок комунікації, розуміння впливу медіа на суспільство.

Рольова гра

Ситуація: Уявіть, що ви є членами урядової команди, яка відповідає за реагування на кризу (наприклад, епідемія, стихійне лихо).

Завдання: Розробити план комунікації з громадськістю, спрямований на управління масовим настроєм та запобігання паніці.

Інструкції

- ✓ Визначити ключові цілі комунікації.
- ✓ Розробити повідомлення для різних цільових груп.
- ✓ Визначити канали комунікації та частоту оновлення інформації.

Мета: Розвиток навичок командної роботи, прийняття рішень у стресових ситуаціях, розуміння важливості ефективної комунікації.

Дослідження та презентація

Завдання: Кожен студент або група студентів обирає конкретний аспект психології масового настрою (наприклад, вплив чуток, роль лідерів, психологія натовпу) та проводить невелике дослідження.

Інструкції

1. Зібрати та проаналізувати відповідну літературу та приклади з реального життя.
2. Підготувати презентацію з основними висновками та рекомендаціями.

Мета: Розвиток навичок дослідження, аналізу інформації, презентації результатів.

Тест з теми "Психологія масового настрою", який включає питання різних типів для комплексної перевірки знань:

Інструкція: Уважно прочитайте кожне питання та оберіть один або декілька правильних варіантів відповіді (якщо зазначено).

1. Що таке масовий настрій?

- а) Індивідуальні емоції окремих людей
- б) Сукупність емоцій, переконань і поведінкових тенденцій, що поділяються великою групою людей
- в) Стан глибокої депресії у великій кількості людей
- г) Тимчасова зміна настрою окремих осіб під впливом зовнішніх факторів

2. Який із факторів НЕ впливає на формування масового настрою?

- а) ЗМІ (засоби масової інформації)
- б) Особисті переконання окремих індивідів
- в) Соціальні мережі
- г) Генетична схильність до певних емоцій

3. Що таке деіндивідуалізація в контексті масової поведінки?

- а) Процес, коли люди стають більш індивідуальними та незалежними у своїх рішеннях
- б) Втрата індивідуальної ідентичності та відповідальності в групі, що призводить до імпульсивної поведінки
- в) Здатність людей розрізняти індивідуальні риси в натовпі
- г) Процес, коли люди стають більш свідомими своїх дій у групі

4. Яка теорія стверджує, що люди приєднуються до натовпу, якщо поділяють спільні переконання та цінності?

- а) Теорія деіндивідуалізації
- б) Теорія конвергенції
- в) Теорія імітації
- г) Теорія соціального навчання

5. Який з наведених прикладів найкраще ілюструє вплив масового настрою на політичні процеси?

- а) Збільшення продажів певної марки кави
- б) Успіх соціального протесту, який призвів до зміни уряду
- в) Рішення окремої людини змінити професію
- г) Зміна особистих уподобань у музиці

6. Що з переліченого є етичним аспектом управління масовим настроєм?

- а) Використання психологічних прийомів для маніпулювання виборами
- б) Забезпечення прозорості та чесності в інформації, що надається громадськості
- в) Приховування важливої інформації для запобігання паніці
- г) Розповсюдження неправдивої інформації для досягнення певних цілей

7. Які стратегії можуть бути ефективними для позитивного впливу на масовий настрій під час кризи (оберіть декілька відповідей)?

- а) Надання своєчасної та достовірної інформації
- б) Замовчування негативних новин
- в) Створення відчуття спільності та підтримки
- г) Поширення чуток для відвернення уваги

8. Що з наведеного може призвести до посилення паніки в масі?

- а) Відсутність чіткої та зрозумілої інформації
- б) Наявність достовірних джерел інформації
- в) Ефективна комунікація з громадськістю
- г) Підтримка лідерів думок та експертів

9. Яку роль відіграють чутки у формуванні масового настрою?

- а) Вони завжди є правдивими та об'єктивними
- б) Вони можуть швидко поширюватися та впливати на емоції та поведінку людей, особливо в умовах невизначеності
- в) Вони не мають жодного впливу на масовий настрій
- г) Вони завжди сприяють позитивному настрою в суспільстві

10. Як соціальна згуртованість впливає на масовий настрій?

- а) Вона не має жодного впливу
- б) Вона може сприяти позитивному масовому настрою, зменшуючи відчуття тривоги та сприяючи взаємодопомозі
- в) Вона завжди призводить до конфліктів та роз'єднаності
- г) Вона робить людей більш схильними до маніпуляцій

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. Історичний аналіз масових настроїв. (Масові настрої під час Французької революції: психологічний аналіз. Вплив пропаганди на масовий настрій у період Другої світової війни. Еволюція масових настроїв в епоху соціальних мереж).
2. Порівняльний аналіз теорій масової поведінки (Г. Лебон, Г. Тард, С. Московічі).
3. Психологічні механізми формування чуток та їх вплив на масовий настрій.
4. Роль лідерів у формуванні та управлінні масовим настроєм.
5. Соціальні та політичні наслідки (Вплив масового настрою на виборчі кампанії та політичні рішення. Масові настрої та соціальні протести: психологічний аналіз. Масовий настрій як фактор соціальних змін та революцій)
6. Вплив соціальних мереж на формування масових настроїв у молоді.
7. Маніпулювання масовим настроєм через ЗМІ: психологічні техніки та етичні аспекти.

8. Роль дезінформації у формуванні паніки та негативних масових настроїв.
9. Стратегії управління масовим настроєм у кризових ситуаціях.
10. Ефективна комунікація як інструмент запобігання паніці та сприяння соціальній згуртованості.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 7

Мода в системі масових явищ

Контрольні запитання до теми

1. Що таке мода, і які основні елементи її формування в суспільстві? Визначте поняття моди та опишіть фактори, які впливають на її розвиток.
2. Які соціальні, економічні та культурні чинники впливають на зміни в моді? Розгляньте приклади того, як ці чинники можуть змінювати модні тенденції.

3. Яка роль медіа та технологій у поширенні моди як масового явища? Обговоріть вплив соціальних мереж, телебачення та інших медіа на формування модних трендів.
4. Як мода може відображати соціальні зміни та культурні трансформації в суспільстві? Наведіть приклади, коли мода слугувала індикатором соціальних змін.
5. Які наслідки має мода для індивіда та суспільства в цілому? Проаналізуйте позитивні та негативні аспекти впливу моди на особистість і соціальні групи.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Вправа "Модні Тренди: Вчора, Сьогодні, Завтра"

Мета: Дослідити еволюцію моди та її вплив на суспільство.

Опис

1. Групи: Поділіть студентів на групи по 4-5 осіб.
2. Дослідження: Кожна група обирає один з трьох часових періодів: минуле (наприклад, 1920-ті), сучасність (2020-ті) або майбутнє (2030-ті).
3. Аналіз: Групи повинні дослідити обрану епоху, зосередившись на:
 - Основних модних тенденціях.
 - Соціальних та культурних контекстах.
 - Впливі медіа та технологій.
4. Презентація: Кожна група презентує свої знахідки у формі короткої презентації (5-7 хвилин) з використанням візуальних матеріалів (фото, відео, малюнки).
5. Обговорення: Після презентацій провести загальне обговорення, підкресливши зміни та паралелі між епохами.

Гра: "Модний Брейк-аут"

Мета: Розвинути командну роботу, креативність та знання про моду в системі масових явищ.

Опис гри:

Підготовка:

1. Матеріали:
 - Картки з питаннями та завданнями (принаймні 20-30 карток).
 - Таймер (можна використовувати телефон).
 - Нагороди для переможців (наприклад, символічні призи або медалі).

2. Створення карток:

- На кожній картці напишіть питання або завдання, пов'язані з темою моди. Наприклад:
 - "Назвіть три основні елементи, які впливають на формування моди."
 - "Складіть список модних брендів, які стали популярними в ХХІ столітті."
 - "Придумайте новий модний тренд і опишіть його."
 - "Обговоріть, як соціальні мережі впливають на сучасну моду."

Правила гри:

1. Команди: Поділіть групу на команди по 4-5 осіб.

2. Гра:

- Команди по черзі витягують картки з питаннями або завданнями.
- На виконання завдання у команди є 2 хвилини.
- Якщо команда відповідає правильно або успішно виконує завдання, вона отримує 1 бал.
- Якщо команда не може відповісти, інші команди можуть підняти руки і спробувати дати відповідь за половину балу.

3. Фінал:

- Після всіх раундів підрахуйте бали. Команда з найбільшою кількістю балів оголошується переможцем і отримує нагороди.

Обговорення:

Після завершення гри проведіть обговорення, де студенти можуть поділитися своїми думками про моду, її вплив на суспільство та особистість. Це дозволить закріпити знання та сприяти активному обміну думками.

"Модний Брейк-аут" – це весела та інтерактивна гра, яка дозволяє студентам навчатися через гру, розвивати командний дух і креативність, а також поглиблювати свої знання про моду як масове явище.

Гра: "Модні Асоціації"

Мета: Дослідити індивідуальні та групові асоціації з модою, сприяти обміну думками та підвищити усвідомленість про вплив моди на особистість.

Опис гри

Підготовка

1. **Матеріали:**

- Картки з різними термінами або образами, пов'язаними з модою (наприклад, "стиль", "тренд", "екологічна мода", "вінтаж", "модний показ").
- Таймер (можна використовувати телефон).

Правила гри

1. **Команди:** Поділіть клас на невеликі команди по 4-5 осіб.
2. **Витягування карток:** Кожна команда по черзі витягує картку з термінами або образами.
3. **Обговорення:** Команда має 2 хвилини на обговорення терміна та створення асоціацій, які виникають у кожного учасника. Вони можуть обговорити:
 - Що цей термін означає для них?
 - Які емоції чи спогади він викликає?
 - Як цей термін пов'язаний із сучасними модними тенденціями?
4. **Презентація:** Після обговорення команда презентує свої асоціації групи (3-5 хвилин). Важливо підкреслити різноманітність думок і відчуттів.
5. **Обговорення в класі:** Після всіх презентацій проведіть загальне обговорення про те, як мода впливає на наше сприйняття себе та інших, а також на соціальні взаємодії.

Висновок

Ця гра дозволяє учасникам не лише дізнатися більше про моду, але й розвинути навички комунікації, критичного мислення та саморефлексії. Вона також допомагає зрозуміти, як мода може бути інструментом самовираження та соціальної ідентифікації.

Теми рефератів, доповідей, есе та презентацій

1. Еволюція моди: від традицій до сучасності.
2. Соціальні мережі та їхній вплив на формування сучасних модних трендів.
3. Аналіз ролі платформ, таких як Instagram і TikTok, у популяризації моди та створенні нових трендів.
4. Мода як відображення соціальних змін: приклади з різних епох.
5. Екологічна мода: відповідальність споживачів та виробників.
6. Психологія моди: як стиль одягу впливає на самооцінку та сприйняття себе.
7. Мода і масова культура: аналіз впливу кіно, телебачення та реклами на формування модних ідеалів і стандартів краси.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.

3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 8

Психологія реклами та PR

Контрольні запитання до теми

1. Що таке політико-психологічні технології, і які їх основні цілі у виборчому процесі? Опишіть механізми впливу на свідомість виборців через ці технології.
2. Як визначається поняття "чорного піару", і які його основні методи в політичній діяльності? Наведіть приклади використання "чорного піару" у сучасних політичних кампаніях.
3. Що таке сублімінальні форми впливу, і як вони застосовуються в політичній рекламі? Обґрунтуйте ефективність таких методів впливу на підсвідомість аудиторії.
4. Які основні способи впливу використовуються в політичній рекламі? Поясніть різницю між емоційними, раціональними та маніпулятивними підходами.
5. Які різновиди політичної реклами існують, і як вони впливають на громадську думку? Проаналізуйте особливості телевізійної, друкованої та цифрової політичної реклами.
6. Хто є суб'єктами виборчого процесу, і які їхні ролі у формуванні політичного ландшафту? Розгляньте взаємодію між кандидатами, партіями, виборцями та медіа.

7. Як медіа використовуються як інструмент маніпуляції у політичних кампаніях?
8. Які етичні проблеми виникають при використанні маніпулятивних технологій у політиці?
9. Як психологічний вплив може змінювати поведінку мас у рамках політичних маніпуляцій?
10. Чим відрізняється приховане маніпулювання від відкритих форм політичного впливу?

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Вправа: Аналіз рекламних кампаній.

Завдання: Оберіть відомі рекламні кампанії (наприклад, Coca-Cola, Nike) та проаналізуйте їх з точки зору психології сприйняття.

Мета: Визначити, які психологічні принципи були використані для залучення уваги та формування позитивного іміджу.

Вправа: Розробка рекламного повідомлення.

Завдання: Створіть рекламне повідомлення для нового продукту, враховуючи психологічні аспекти, такі як емоції, мотивація та сприйняття.

Мета: Поглибити розуміння того, як різні елементи реклами впливають на споживачів.

Вправа: Групове обговорення маніпуляцій у рекламі

Завдання: Проведіть дискусію про етичні аспекти маніпуляцій у рекламі. Які методи є прийнятними, а які – ні?

Мета: Розвинути критичне мислення щодо використання психологічних трюків у рекламі.

Вправа: Емоційний вплив

Завдання: Студенти повинні переглянути кілька рекламних роликів і вказати, які емоції вони викликають та чому.

Мета: Дослідити, як емоційний компонент реклами впливає на споживчу поведінку.

Вправа: Дослідження сприйняття реклами

Завдання: Провести опитування серед однокурсників про їхнє сприйняття конкретної реклами (наприклад, TV-реклама або онлайн-реклама).

Мета: Зібрати дані для аналізу того, як різні фактори (вік, стать, соціальний статус) впливають на сприйняття рекламних повідомлень.

Кейс-стаді

Завдання: Розглянути конкретний випадок успішної або невдалої рекламної кампанії і представити результати аналізу.

Мета: Зрозуміти причини успіху або провалу кампанії з точки зору психології.

Темати рефератів, презентацій та доповідей

1. Психологічні принципи, що лежать в основі ефективної реклами.
2. Вплив емоцій на споживчу поведінку.
3. Етика в рекламі: маніпуляції та відповідальність.
4. Соціальні мережі та їхній вплив на PR-стратегії.
5. Крос-культурні аспекти реклами: як культура впливає на сприйняття.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 9

Маніпуляція масовою свідомістю

Контрольні питання до теми

1. Що таке маніпуляція масовою свідомістю? Поясніть визначення терміна та його значення в контексті соціальної психології.
2. Які основні техніки маніпуляції використовуються для впливу на масову свідомість? (дезінформація, емоційний апеляцій, соціальне підтвердження тощо).
3. Яка роль медіа у формуванні масової свідомості?
4. Які психологічні механізми лежать в основі маніпуляції масовою свідомістю?
5. Які наслідки можуть виникати в результаті маніпуляції масовою свідомістю? (політичні та економічні наслідки для суспільства).
6. Як можна протистояти маніпуляціям масовою свідомістю? Стратегії та методи критичного мислення, які можуть допомогти людям розпізнавати та уникати маніпуляцій.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання:**

Завдання 1. Відповідайте «так» або «ні» на поставлені запитання.

№	Запитання	Відповідь	
		так	ні
1.	Маніпуляція масовою свідомістю завжди є етичною практикою		
2.	Засоби масової інформації можуть впливати на формування громадської думки		
3.	Соціальне підтвердження є одним із методів маніпуляції свідомістю		
4.	Всі люди однаково піддаються маніпуляціям масовою свідомістю		
5.	Критичне мислення може допомогти виявити маніпуляції у медіа		
6.	Маніпуляція масовою свідомістю може бути використана для досягнення політичних цілей		
7.	Емоційна маніпуляція не має жодного впливу на прийняття рішень людьми		
8.	Реклама є прикладом маніпуляції масовою свідомістю		
9.	Люди можуть навчитися розпізнавати маніпуляції, якщо отримають відповідну освіту		
10.	Маніпуляція масовою свідомістю завжди призводить до негативних наслідків для суспільства		

Вправа: «Аналіз медіа-контенту»

Мета: Розвинути навички критичного аналізу медіа-контенту та виявлення маніпуляцій.

Завдання: Оберіть три різні джерела новин (наприклад, газету, телевізійний канал і онлайн-ресурс) та проаналізуйте, як вони висвітлюють одну й ту ж подію. Які елементи маніпуляції ви можете виявити?

Групова дискусія

Мета: Розвинути навички аргументації та критичного мислення.

Завдання: Проведіть групову дискусію на тему: "Чи є маніпуляція масовою свідомістю завжди негативною?" Обговоріть різні точки зору та надайте приклади.

Створення рекламної кампанії

Мета: Зрозуміти, як маніпуляції можуть бути використані в рекламі та PR.

Завдання: Створіть концепцію рекламної кампанії для вигаданого продукту, використовуючи психологічні принципи маніпуляції (наприклад, емоційний апеляцій, соціальне підтвердження). Презентуйте свою кампанію класу.

Дослідження впливу соціальних мереж

Мета: Дослідити вплив соціальних мереж на формування громадської думки та виявити можливі маніпуляції.

Завдання: Проведіть опитування серед однокурсників про їхнє сприйняття інформації, отриманої з соціальних мереж. Які фактори впливають на їхню довіру до цієї інформації?

Написання есе

Мета: Розвинути навички письмового викладу думок та аналізу етичних аспектів маніпуляцій.

Завдання: Напишіть есе на тему "Маніпуляція масовою свідомістю: етика та відповідальність". Включіть приклади з реального життя.

Рольова гра

Мета: Розвинути навички аргументації, критичного мислення та розуміння механізмів маніпуляцій.

Завдання: Проведіть рольову гру, де одна група студентів представляє медіа-компанію, яка використовує маніпулятивні техніки, а інша група – критиків, які намагаються викрити ці маніпуляції.

Темі рефератів, презентацій та доповідей

1. Основи маніпуляції масовою свідомістю.
2. Медіа як інструмент маніпуляції.

3. Технології маніпуляції в політиці.
4. Соціально-психологічні аспекти маніпуляції.
5. Роль групового мислення в маніпуляції масовою свідомістю.
6. Маніпуляція через інформаційні війни.
7. Приклади інформаційних кампаній, що змінили громадську думку.
8. Моральні аспекти використання маніпуляцій у медіа та політиці.
9. Критичне мислення як засіб захисту від маніпуляцій.
10. Вплив культурних факторів на сприйняття маніпуляцій.
11. Як культура і традиції впливають на сприйняття медійного контенту.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

ЗАНЯТТЯ № 10

Психологія масової комунікації

Контрольні питання до теми

1. Які основні соціально-психологічні функції масових комунікацій? Дайте характеристику інформаційної, соціалізаційної та контрольної функцій.

2. Які теорії масової комунікації існують і які їх основні принципи?
3. Які психологічні механізми впливають на формування групової свідомості в умовах масових комунікацій?
4. Як засоби масової інформації можуть маніпулювати громадською думкою? Наведіть приклади маніпулятивних технік у медіа.
5. Які фактори впливають на сприйняття інформації аудиторією в процесі масової комунікації? Розгляньте індивідуально-особистісні та міжособистісні чинники.
6. Як критичне мислення може допомогти у протидії маніпуляціям в масових комунікаціях? Важливість розвитку критичного мислення у споживачів інформації.

Під час проведення практичного заняття викладач може запропонувати наступні **вправи для виконання**:

Вправа: Аналіз медійного контенту.

Мета: Розвивати навички критичного аналізу медіа.

Завдання: Студенти обирають статтю або відео з новинного порталу або соціальної мережі. Вони повинні проаналізувати, які психологічні прийоми використовуються для впливу на аудиторію (наприклад, емоційні апеляції, маніпуляції фактами, стереотипи). Після аналізу студенти презентують свої висновки в групі.

Вправа: Рольова гра "Медіа-маніпулятори".

Мета: Розуміти техніки маніпуляції в масових комунікаціях.

Завдання: Студенти діляться на групи і отримують ролі (журналісти, політики, експерти, громадяни). Кожна група повинна підготувати коротку сценку, в якій демонструється використання маніпулятивних технік у медіа. Після виконання сценок студенти обговорюють, як ці техніки впливають на сприйняття інформації.

Вправа: Дослідження "Вплив соціальних мереж".

Мета: Дослідити вплив соціальних мереж на масову свідомість.

Завдання: Студенти проводять опитування серед своїх однолітків щодо їхніх звичок споживання інформації в соціальних мережах. Вони повинні зібрати дані про те, які платформи найбільш популярні та як часто респонденти перевіряють новини. На основі отриманих даних студенти пишуть короткий звіт про вплив соціальних мереж на формування громадської думки.

Вправа: Дебати на тему "Етика масової комунікації".

Мета: Розвивати навички аргументації та критичного мислення.

Завдання: Студенти діляться на дві команди і беруть участь у дебатах на тему: "Чи є етичним використання маніпулятивних технік у медіа?" Кожна команда повинна підготувати аргументи за і проти. Після дебатів проводиться обговорення, де студенти можуть висловити свої думки та знайти компромісні рішення.

Вправа : Проект "Кампанія змін"

Мета: Розвивати творчість та навички командної роботи.

Завдання: У групах студенти повинні розробити концепцію інформаційної кампанії, яка спрямована на підвищення критичного мислення серед молоді. Вони повинні визначити цільову аудиторію, основні повідомлення та канали комунікації. Кожна група презентує свою кампанію іншим студентам, а потім отримує зворотний зв'язок.

Теми рефератів, презентацій та доповідей

1. Психологічні механізми впливу масової комунікації на суспільство.
2. Роль соціальних мереж у сучасній масовій комунікації.
3. Маніпулятивні техніки в масовій комунікації: психологічний аспект.
4. Психологія фейкових новин: чому люди вірять дезінформації?
5. Масова комунікація та формування стереотипів у суспільстві.
6. Етика масової комунікації: моральна відповідальність медіа.

Список рекомендованої літератури

Основна

1. Лебон Г. Психологія мас та народів ; переклад Е. Піменова, А. Фридман. Київ : Андронум, 2020. 210 с.
2. Касьяненко, Л. І. Соціальна психологія масових явищ у контексті сучасних політичних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Соціологія та психологія, 56(1), 2021. С. 12-23.
3. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту: шляхи і засоби запобігання: практичний посібник / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, С. Л. Кравчук, Л. В. Никоненко, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс ; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 214 с.
4. Психологія мас [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2018. 256 назв.
5. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський державний університет, 2022. 116 с.
6. Теоретичні напрями соціальної психології: навч. посібник / М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.

7. Соціальна психологія в Україні : довідник / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. І. І. Ревера, С. Є. Фіськович; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Вид. друге, перероб. і допов. – Київ : Талком, 2019. – 324 с.
8. Жовтянська В., Кухарук О. Конфліктогенність соціальних уявлень: виклики націєтворенню : монографія; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 124 с.

Методичні рекомендації здобувачам під час самостійної роботи

Самостійна робота в курсі "Психологія мас" вимагає ретельного опрацювання теоретичних аспектів, які були представлені на лекціях. Рекомендується систематично переглядати конспекти занять та виділяти ключові поняття, теорії та концепції. Це допоможе вам краще зрозуміти основні принципи психології мас і їх застосування в реальному житті. Звертайте увагу на зв'язки між різними темами та намагайтеся формувати цілісне уявлення про предмет.

Для глибшого занурення у тему важливо активно використовувати основну та додаткову літературу, рекомендовану до курсу. Читайте не лише підручники, але й наукові статті, монографії та інші джерела, що стосуються психології мас. Це дозволить вам отримати різні точки зору на одні й ті ж питання та розширити свої знання. Ведіть нотатки під час читання, щоб легше запам'ятовувати важливу інформацію.

Психологія мас тісно пов'язана з реальними соціальними явищами, тому важливо аналізувати практичні приклади з життя. Слідкуйте за новинами, медійними кампаніями та соціальними рухами, намагаючись виявити психологічні механізми, що лежать в їх основі. Ставте собі запитання: "Які психологічні фактори впливають на поведінку мас?" або "Як медіа формують громадську думку?" Це допоможе вам застосовувати теоретичні знання на практиці.

Не забувайте про важливість обговорення матеріалу з одногрупниками або викладачем. Спільне обговорення тем дозволяє поглибити розуміння матеріалу та отримати нові ідеї. Після завершення самостійної роботи рекомендується провести рефлексію: проаналізуйте, що нового ви дізналися, які питання залишилися відкритими і як ви можете вдосконалити свій підхід до навчання в майбутньому. Це допоможе вам краще усвідомити свій прогрес і визначити подальші кроки у навчанні.

Перелік завдань для самостійної роботи

1. Історичний розвиток теорій психології мас (реферат). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Зміст поняття «маси». Аналіз основних відомих теорій психології мас. Масова свідомість та колективне несвідоме. Поняття еліти за В. Парето: еліта лисиць, еліта левів. Теорії елітизму (Конфуцій, Платон, Аристотель, Н. Макіавеллі, Ф. Ніцше, Г. Моска, Р. Міхельс, Х. Ортега-і-Гасет та ін.). Критична концепція еліт Ч. Мілса. Елітарна особистість та її вплив на маси.
2. Соціальні та психологічні чинники, що впливають на поведінку мас (презентація). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній роботі. Феномен масової поведінки людей як психологічне явище. Основні сутнісні виміри явища масової поведінки людей. Критерії людської поведінки як масової. Особливості регуляції поведінки натовпу. Соціально-психологічні чинники детермінації масової поведінки людей.
3. Маси як носії масової свідомості (есеї). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Поняття про масову свідомість. Масова поведінка як діяльнісний прояв масової свідомості. Типології масової свідомості. Основні види мас.
4. Роль лідера в психології мас (реферат). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Політичне лідерство як психологічний феномен. Чиказька психологічна школа політики (Г. Лассуел, Ч. Мерріам, Б. Скіннер, У. Уайт). Франкфуртська школа лідерства (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм, Х. Арндт). Соціально-психологічна типологія лідерства. Роль вожака в натовпі.
5. Ефекти масової істерії та паніки (презентація). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній роботі. Масова паніка як феномен соціально-психологічної депресії. Інформація, дезінформація та чутки як катализатори виникнення масової паніки. Способи та засоби попередження та запобігання масових депресивних психічних явищ.
6. Масові рухи як стихійна організація мас (есеї). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Джерела виникнення та соціально-психологічні функції масових рухів. Мотиви участі у масових рухах. Визначення ознак та цілей масових рухів. Інформаційні війни як цикл психологічних атак.
7. Колективна агресія та її прояви у масах (есеї). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Особливості масової агресії. Види агресії. Біологічні, психологічні та

- соціальні чинники агресії. Психологічна характеристика феномену «агресія». Способи протидії агресивній аудиторії.
8. Маніпуляція громадською думкою через медіа (реферат). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній письмовій роботі. Маніпулятивні технології в різних культурно-історичних умовах. Джерела та засоби маніпуляцій. Комплексні організаційні технології масового інформаційно-психологічного впливу. Технології таємного примусу особистості в масових інформаційних процесах. Сугестивні технології маніпулятивного впливу, сублімінальний ефект.
 9. Психологія натовпу в умовах надзвичайних ситуацій (презентація). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній роботі. Основні механізми утворення натовпу. Основні етапи формування натовпу. Потенційні сценарії еволюції натовпу. Прийоми управління та маніпуляції натовпом. Вожаки натовпу та способи їх дії.
 10. Концепції інформаційно-психологічних війн (презентація). Опрацюйте рекомендовану літературу. Надайте відповіді в самостійній роботі. Інформаційно-психологічна війна як різновид соціального конфлікту. Роль інформаційно-психологічних впливів у інформаційній війні. Методологія та технології інформаційно-психологічної війни.

Методичні вказівки здобувачам до написання рефератів

Тему реферату слід вибрати з наведеного переліку тем або вибрати іншу тему в межах програми, погодивши її з викладачем.

Реферат, що походить від латинського слова "refero" (доповідаю, повідомляю), являє собою концентрований переказ змісту певного матеріалу. Він базується на ретельному огляді та аналізі відповідних джерел, таких як наукові статті, підручники, періодичні видання та онлайн-ресурси. Головна мета реферату – адекватно та повно відобразити ключову інформацію з першоджерела. Реферат повинен бути інформативним, об'єктивно представляти дані, відрізнитися повнотою викладу та містити коректну оцінку вихідного матеріалу. Важливо, що процес створення реферату сприяє формуванню власної точки зору на досліджувану проблему.

Правила оформлення реферату:

Оптимальним вважається обсяг реферату з 10-15 сторінок друкарського тексту. Формат паперу – А4, кегль – 14, міжрядковий інтервал – 1,5. Поля: ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5 см, зверху – 2,0 см, знизу – 2,0 см. Times New Roman, 14. Абзац 1,25 см.

Критерії оцінювання реферату:

- Відповідність змісту заявленій темі.
- Охоплення основних аспектів теми.
- Використання достатньої кількості різних типів джерел (наукові статті, монографії, підручники, інтернет-ресурси).
- Подання різних точок зору (за наявності). Вміння виділяти головне та робити висновки.
- Наявність власного бачення проблеми.
- Логічність та послідовність.
- Відповідність вимогам до оформлення (шрифт, інтервали, поля).
- Відсутність граматичних, орфографічних та пунктуаційних помилок.
- Стилістична чіткість викладу.

Методичні вказівки здобувачам до написання есе

Есе – це короткий літературний твір на певну тему чи предмет, зазвичай у прозі, який представляє особисту точку зору автора. Його метою є аналіз, інтерпретація, оцінка або критика явища чи питання. На відміну від наукових робіт, есе більш вільні у стилі та структурі, але все ж вимагають чіткості, логічності та обґрунтованості висловлювань.

Перш ніж почати писати есе, ретельно оберіть тему, переконавшись, що вона вам цікава та відповідає вимогам завдання. Чітко визначте мету вашого есе: що ви хочете сказати, довести чи проаналізувати, та для кого ви пишете. Зберіть необхідну інформацію з надійних джерел, критично оцінюючи її та роблячи нотатки. Важливо створити чіткий план есе, розділивши його на вступ, основну частину та висновок, а також визначивши ключові аргументи та приклади.

Вступ має захопити читача та представити основну тезу есе. В основній частині розкрийте тезу, підкріплюючи її аргументами, прикладами та цитатами, дотримуючись логічної послідовності викладу. У висновку узагальніть основні положення, підтвердіть тезу та сформулюйте остаточні висновки, залишаючи читача з враженням, яке спонукає до роздумів.

Методичні рекомендації щодо проведення підсумкового контролю з дисципліни «Психологія мас»

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться з метою визначення рівня підготовленості здобувача з певних тем, розділів робочої програми, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж семестру під час проведення аудиторних занять (лекції, практичні заняття) та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що розглядаються та обговорюються на практичних заняттях;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає реферати, презентації, практичні завдання.

Форма підсумкового контролю – залік.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль										ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовий модуль № 1					Змістовий модуль № 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	10	залік	100
8	8	8	8	8	10	10	10	10	10			
50					40							

Індивідуальне завдання – це розробка та захист рефератів на одну із запропонованих тем:

1. Звичай як стійкий регулятор масової поведінки.
2. Феномен конформізму в масах.
3. Паніка як різновид масової поведінки.
4. Маніпуляція масовою свідомістю.
5. Психологія протестів та революцій.
6. Масова культура та її вплив на особистість.
7. Психологія натовпу та агресія.
8. Роль лідера у формуванні масової свідомості.
9. Соціальні мережі та їх роль у психології мас.
10. Колективна пам'ять та її вплив на національну ідентичність.

Критерії оцінювання індивідуального завдання:

- обсяг виконаного реферату;
- структурованість роботи;
- повнота, послідовність та логічність розкриття теми;

- наявність достатньої кількості сучасних наукових джерел;
- відповідність сучасним правилам оформлення бібліографії;
- вміння стисло, логічно і повно доповісти про результати роботи.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
85–89	B	добре	
75–84	C		
70–74	D	задовільно	
60–69	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Становлення та розвиток психології мас.
2. Основні тези праці Г. Лебона.
3. Поняття «маса» та «натовп».
4. Основні властивості мас.
5. Склад натовпу.
6. Різниця між масою та натовпом.
7. Масова свідомість: її характеристика.
8. Чим відрізняється індивідуальна та масова свідомості?
9. Які чинники впливають на формування масової свідомості?
10. Види мас.
11. Масова психологія: її характеристика.
12. Як змінюється поведінка особистості в масі?
13. Як поняття конформізму проявляється в поведінці мас?
14. Які психологічні механізми визначають вплив маси на індивіда?
15. Які способи управління масовою свідомістю найбільш ефективні?
16. Як лідери впливають на масову свідомість?
17. Які соціальні інститути відіграють роль у формуванні масової свідомості?
18. У чому полягає роль ідеології в управлінні масами?
19. Фази маси.
20. Які чинники формують масовий настрій?
21. Як масовий настрій впливає на поведінку групи?
22. Які психологічні методи використовуються для управління масовим настроєм?
23. Як масовий настрій може змінюватися під впливом кризових ситуацій?
24. Як мода впливає на масову свідомість?
25. Психологічні механізми моди.
26. Соціальні функції моди у суспільстві.
27. Як мода пов'язана з соціальними групами і масовими рухами?
28. У чому полягає роль медіа у поширенні моди?
29. Основні психологічні принципи впливу реклами на масову свідомість.
30. Як емоції використовуються в рекламі для формування масових потреб?
31. Особливості PR-кампаній у формуванні громадської думки.
32. Психологічні механізми впливу реклами.
33. Роль стереотипів у сприйнятті рекламних повідомлень.
34. Які методи використовуються для маніпуляції масовою свідомістю?
35. Яку роль відіграє пропаганда в маніпуляції масами?
36. Як можна захиститися від маніпуляцій масовою свідомістю?

37. Етичні аспекти маніпуляції масовою свідомістю.
38. Роль засобів масової інформації у формуванні масової свідомості.
39. Які основні теорії масової комунікації ви знаєте?
40. Загальні механізми масової психології: зараження; наслідування; навіювання; переконання.
41. Масова паніка як один з механізмів масової психології. Умови виникнення паніки.
42. Як поняття "флешмоб" пов'язане з психологією мас?
43. Масова агресія. Умови виникнення агресії.
44. Як соціальні медіа впливають на формування масових рухів?
45. Яка роль колективної пам'яті у формуванні масової свідомості?
46. Які психологічні наслідки виникають від участі людини в масових заходах?
47. Як психологія тероризму пов'язана з феноменом мас?
48. У чому полягає відмінність між масовою та елітарною культурою?
49. Як використовується феномен масової свідомості у виборчих кампаніях?
50. Сутність масової комунікації. Функції масової комунікації. Ефекти масової комунікації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна

1. Варій М. І. Психологія особистості: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 592 с.
2. Воляннюк Н. Ю., Ложкін Г. В., Винославська О. В. та ін. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
3. Горностай П. П., Слюсаревський М. М., Татенко В. О., та ін. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти. Київ : Талком, 2018. 580 с.
4. Даценко О. А. Основи соціальної психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2018. 143 с.
5. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С.Б. Соціальна психологія. Київ: 2020. 364 с.
6. Охременко О. Р. Соціальна психологія: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 312 с.
7. Пазиніч Ю. М. Психологія : навч. посібник. Дніпро : НГУ, 2012. 156 с.
8. Поліщук В. М. Соціальна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) : навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2021. 217 с.

9. Шахова О. Г. Соціальна психологія особистості: навч. посіб. Харків : Контраст, 2019. 116 с.
10. Яремчук О. В. Соціальна психологія: сучасні розробки: навчально-методичний посібник. Одеса : «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2015. 187 с.

Додаткова

1. Варій М. І. Психологія особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2016. 592 с.
2. Москалець В. П. Загальна психологія : підручник. Київ : Ліра, 2020. 564 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
4. Полещук Л. В. Психологічна структура часової компетентності в контексті успішності та благополуччя людини. Габітус. 2023. № 48. С. 136-140.
5. Полещук Л. В. Вплив соціальних мереж на світогляд людини та міжособистісні стосунки. Психологія та соціальна робота. 2024. № 2. С 116–123.
6. Полещук Л. В. Місце часової компетентності в структурі особистості. Психологія та соціальна робота. 2022. № 1-2 (54-55). С. 117-130.
7. Полещук Л. В. Концепт “Вищого Я” Р. Ассаджолі та П. Феруччі в контексті психології особистості і практик управління часом. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2024. № 2. С. 13–21.
8. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. К.: Ліра, 2020. 564 с.
9. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання: практичний посібник [Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусев та ін.] / за наук ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, 2020. 144 с.
10. Соціально-психологічні ресурси розвитку громадянської компетентності майбутніх педагогів: практичний посібник / С. І. Позняк, М. Ю Сидоркіна, І. В. Остапенко, А. О. Краснякова, О. М. Скнар ; за наук. ред. С. І. Позняк ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 172 с.
11. O. Kononenko, L. Poleshchuk. Time competence as a factor in maintaining mental health. / The psychological health of the personality and society: the challenges of today. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020; ISBN 978-83-66567-09-2; p. 30–35.

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://lib.onu.edu.ua/>
2. <http://www.nbu.gov.ua/>
3. <https://ouci.dntb.gov.ua/>
4. <http://dspace.nbu.gov.ua/>
5. <https://onlinetestpad.com/ua/tests/psychological>
6. <http://chtyvo.org.ua/>
7. <https://www.tandfonline.com/toc/vsoc20/current>
8. <https://www.socialpsychology.org/expts.htm>
9. <http://www.library.univ.kiev.ua/>
10. <http://www.filosof.com.ua/>

Навчальне видання

ПСИХОЛОГІЯ МАС

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять і самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 Політологія

Електронне практичне видання

Укладач:

Полещук Лілія Василівна

В авторській редакції

Затв. авт. 30.08.2025. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ. Зам. № 3014.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
вул. Університетська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua